

Ideologie și exil

Seminar 1 (Eliade, Cioran, Ionesco), marți, 28 februarie 2023

Lector univ. dr. Gina Puică

Mircea Eliade, *Noaptea de sânziene*

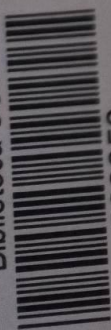
Noaptea de sânziene (1955), Postfață de Eugen Simion, Univers enciclopedic, 1999.

MIRCEA ELIADE

NOAPTEA DE SÂNZIENE

Postfață de
acad. EUGEN SIMION

Biblioteca USV

023958

univers enciclopedic
București, 1999

210848

la înmormântare: că trupurile n-au mai fost recunoscute și multe familii au îngropat morții altora. Dar, după ce ieși din cimitir, se îndreptă spre bulevardul Domniței. În tramvai, oamenii se plâneau deja de căldură, deși nu era încă ceasul zece. Biriș simțea un fel de atmosferă ireală în jurul lui, ca și cum ar fi călătorit în vis. Nu mai suferea, nici de tristețe, nici de singurătate. Parcă întreg orașul, cu toți oamenii lui, agitați și zgomotoși, aparținea deja amintirii. Parcă îl traversase, în acest tramvai supraîncărcat, cândva de mult, într-un timp abolit, și-l traversa acum din nou, în gând, numai ca să se poată reîntoarce în trecut.

Craterele fuseseră astupate și strada reparată, dar trotuarele erau încă sparte. Ruinile rămăseseră acolo. Doar că păreau acum mai îndesate, mai mărunte, și printre cărămizi crescuse iarbă și câteva bălării. Biriș se plimba încet, silindu-se să recunoască locul casei. I se păru că o găsește. Pe movila de moloz încă supraviețuiau câteva flori albastrii, decolorate. Se cățără cu oarecare greutate și le culese.

În vara aceea se întâlniseră destul de rar. Ștefan plecase în concediu și se întorsese după 15 august, în săptămâna care urmasse bombelor atomice și capitulării Japoniei. Fusesse o săptămână de euforie generală. Puterea americană redeșteptase speranța că România nu va fi abandonată definitiv Sovietelor. Euforia iminentei eliberări făcuse să se uite chiar și seceta care bântuise toată vara, așa cum se uitase tifosul exantematic și sutele de mii de morți din ultimul an, și sutele de mii de prizonieri care nu se întorceau din Rusia.

Ștefan venise să-l vadă în ziua când se întâlnise pe stradă cu Mihail Duma. Îl zărise de departe și la început nu-l recunoscuse. Era ars de soare și-și lăsase mustață. Duma îi întinse mâna cu gravitate.

— Condoleanțele mele. Am fost, toți, dezolați la Legație. Sper că v-a parvenit telegrama noastră...

Apoi îi spuse că se întorsese de curând, cu unul din primele vapoare românești care traversase Mediterana. Vidrighin, ca și aproape toți ceilalți, rămăseseră la Lisabona.

Îl găsi pe Biriș citind așezat la birou. I se păru că slăbise din nou și parcă îmbătrânise și mai mult de când nu-l mai văzuse.

— L-am întâlnit pe Duma. Îți trimite salutări.

Se întrerupse brusc, parcă și-ar fi amintit de ceva mult mai important, și zâmbi.

— E curios. Acum îmi aduc aminte. Mi-ai vorbit pentru întâia oară de Duma când mă întorsesem de la Sighișoara. Și acum l-am întâlnit din nou...

Biriș căută pe birou o foaie de hârtie, o împături cu grijă și o așază peste pagina pe care o citea, apoi închise cartea. Ștefan îi zări titlul. Era o colecție de mituri și legende indiene.

— Mi-o dăruise de mult Cătălina, dar n-o citisem. Aveau concepțiile ei despre buddhism și de mitul lui 19 octombrie... Dar ce ți se pare misterios în întâlnirea cu Duma, adăugă.

— E curios că l-am întâlnit din nou tocmai acum, când mă întorc la Sighișoara. Fusesem să-l văd pe Anisie. Cred că-ți mai aduci aminte.

— Îmi face o deosebită plăcere să te ascult vorbind, îl întrerupse. Ești primul om care nu mă întreabă ce cred despre bomba atomică, reîntorcem la Anisie și la problema Timpului. Povestește-mi. Citisem niște mituri indiene; sunt pregătit să-l ascult pe Anisie.

— Din nefericire, nu prea am ce să-ți povestesc. M-am dus să-l văd, că îmi spusese să mă întorc peste patru ani. Am lăsat să treacă patru jumătate, dar n-a fost vina mea. Am ajuns probabil prea târziu. Au fost anul trecut, în toată regiunea aceea, când se retrăgeau trupele germane. Era arsă, grădina devastată. Nu l-am mai găsit. Și nici măcar nu mai s-a întâmplat cu el. Unii spun că l-ar fi luat germanii în retragere. Alții, că l-au luat rușii. Am auzit chiar că ar fi fost împușcat, dar nimeni n-a știut să precizeze când și de cine.

— Păcat. Mi-ar fi plăcut să aflu cum s-a terminat povestea aceea cu tine, fără de bătrânețe... Dar înainte de a vorbi de altceva, vreau să-ți atrag atenția asupra lui Duma. Dacă s-a întors și n-a fost arestat, după ce a lucrat ani zile pentru Serviciul secret german, înseamnă că lucrează acum pentru comuniști. Să te ferești de el...

Ștefan nu izbutise să-l asculte până la sfârșit. Auzindu-l rostind numele lui Duma se lăsase furat de amintiri. Revăzu norul de praf de pe șoseaua care ducea la Sighișoara; îl urmărise aproape o jumătate de ceas, fără să-l poată întrece; era norul pe care-l ridica un camion militar. Dar când, în cele din urmă, mașina în care se aflau izbuti să-l întreacă, zări o clipă, lângă șofer, un soldat rus care-i amenința în glumă, îndreptându-și spre ei carabina. Apoi, de departe, văzu ruinele înnegrite de fum ale fermei.

— Noi doi, vorbim împreună tot felul de prostii, numai despre lucrurile care mă interesează esențial nu vorbim niciodată. Mă dusesem să-l întreb pe Anisie...

Se întrerupse iar, încurcat. Se dusesse să-l întrebe pe Anisie despre Moarte; și acum i se păru absurdă această anevoioasă călătorie prin regiuni devastate de război și de secetă ca să caute un străin pe care-l văzuse doar de două ori în viața lui și să-l întrebe, ca pe un oracol sau pe mare sfânt, ce se întâmplă cu noi după moarte.

— ... Voiam să-l întreb o sumă de lucruri, continuă Ștefan silindu-se să zâmbească. Deși n-am înțeles niciodată ce mă făcea să cred că Anisie cunoștea răspunsul la problemele mele... Și acum, că l-am revăzut pe Duma, parcă totul

se reîntoarce de unde a plecat. Am un sentiment tulbure că situațiile încep să se repete... Mi-ar fi plăcut să aflu de la Anisie cum s-a împăcat — el care pretindea că nu mai trăiește în Timp — cu Istoria pe care o împlineau în jurul Sighișoarei diviziile germane în retragere. De data aceasta aş fi avut cu adevărat un exemplu: cum poți rămâne în afară de Timp cu tancurile şi artileria alături de tine...

Biriş zâmbi şi apucând cartea de pe birou începu s-o răsfoiască. *Timp*
— Pentru că vorbeşti de Timp, să-ţi povestesc o legendă indiană pe care am citit-o azi-dimineaţă. Cred că e în genul poveştilor lui Anisie. Ascultă. E întâmplarea unui schivnic celebru, care se numea Narada. Impresionat de sfinţenia lui, Vişnu îi făgădui să-i împlinească orice dorinţă. „Arată-mi puterea ta, neînţelega Maya“, îi ceru Narada. Vişnu îi făcu semn să-l urmeze. Puţin timp în urmă, mergând pe un drum pustiu, în plin soare, şi făcându-i-se sete, Vişnu îl rugă să se ducă până la satul care se zărea nu prea departe în faţa lor şi să-i aducă apă de băut. El rămase să-l aştepte pe marginea drumului. Narada grăbi pasul şi bătu la uşa primei case pe care o întâlni. Îi deschise o tânără fată atât de frumoasă încât, privind-o, Narada uită pentru ce venise. Intră în casă şi fu întâmpinat de toată familia cu cinstea care se cuvenea unui sfânt. Rămase în gazdă acolo timp îndelungat. Până în cele din urmă se căsătorii cu frumoasa fată şi cunoscă bucuriile nunţii şi toate celelalte bucurii şi necazuri ale vieţii de fermier. Au trecut aşa 12 ani. Narada avea acum trei copii şi după moartea socrului ajunsese stăpânul gospodăriei. Dar în al doisprezecelea an, ploile torenţiale au inundat regiunea. În aceeaşi noapte turmele i-au fost înecate şi casa se prăbuşi. Ținând cu o mână soția, iar cu cealaltă cei doi copii mai mari, purtând pe umăr pe cel mai mic, Narada își făcu anevoie drum printre ape. Dar sarcina era prea grea. Alunecă şi scăpă copilul de pe umăr. Atunci lăsă pe ceilalți şi se zvârli în apă ca să-l prindă. Dar era prea târziu; torentul îl înghiți în câteva clipe. În acest timp, valurile luaseră pe ceilalți doi copii şi, puţin în urmă, şi pe soție. Curând, Narada el însuși căzu istovit şi fu purtat de ape, inconștient, ca o bucată de lemn. Când se deșteptă, zvârlit pe o stâncă, şi-și aminti toate nenorocirile care se abătuseră asupra lui, izbucni în plâns. Dar auzi deodată o voce cunoscută: „Copile, unde e apa pe care trebuia să mi-o aduci? Te aştept de mai bine de o jumătate de ceas!“ Narada întoarse capul. În locul apelor care nimiciseră totul, văzu câmpurile pustii, strălucitoare sub soarele amiezii. „Ai înţeles acum taina puterii mele? Îl întrebă Vişnu. Ai înţeles în ce constă Maya?...“

Biriş închise cartea şi o așeză departe de el, pe birou. Ștefan îl ascultase neclintit.

— E o poveste foarte frumoasă, spuse Biriş văzând că tăcerea se prelungește. Mă întreb de ce Cătălina nu mi-a vorbit niciodată de ea...

— Dar tu crezi că ar putea fi adevărat? întrebă deodată Ștefan tot ce se întâmplă în Timp și în Istorie nu e decât o imensă iluzie și creația absurdă a unui Demiurg căruia puțin îi pasă de credințele, de suferințele noastre?...

— Eu n-am spus că e adevărat. Ți-am spus doar că e o poveste frumoasă, că e o poveste despre Timp, în genul celor pe care ți le povestesc Anisie.

Ștefan îl privi derutat.

— Narada îmi cere să cred că Ioana și Răzvan și toți ceilalți, care și nu mai sunt, n-au existat niciodată, că n-au fost decât niște umbre în cosmic al unui demiurg. Nu pot să cred. Viața n-ar mai avea atunci sens. Dacă nimic nu e real, dacă totul e o creație gratuită și absurdă, ca mare vis, un joc iresponsabil repetându-se la infinit, existența noastră n-are avea nici o semnificație și nici o valoare. Am fi atunci definitiv pierduți.

— Nu cred că acesta e înțelesul legendei, îl întrerupse Biriș. Întâmplându-lui Narada nu se referă la sensul sau valoarea existenței umane; aceasta e totul altă problemă. Vișnu vrea doar să-i arate că Maya, iluzia cosmică, e posibilă datorită exclusiv Timpului, că Maya se poate manifesta grație duratăi temporale. Ori, eu credeam că aceasta e și părerea ta; pe vremuri, îmi spuneai că existența în Timp e iluzorie, ne semnificativă, ireală. Spuneai că singura scăpare este ieșirea din Timpul istoric. Vișnu îți dă dreptate: îți spune limpede că Timpul e iluzie, e Maya...

Ștefan își trecu mâna pe obraz și înghiți cu greutate.

— Dar ce mă fac atunci cu Ioana? întrebă el. Unde o mai întâlnesc? Mă fac cu tot trecutul meu, cu timpul care, scurgându-se, m-a constituit și cum sunt în clipa de față?!...

— Ascultă-mă, îl întrerupse Biriș, îmi pare rău că trebuie să-ți vorbesc deschis. Dar din ziua când ne-am cunoscut te-am auzit mereu că vrei să ieși din Timp, că vrei să scapi de Istorie. Iartă-mă că ți-o spun, dar dorința ți-a fost împlinită. E groaznic, dar așa s-a întâmplat. O bombă americană a pus capăt Istoriei tale. Ai pierdut tot. Nu numai pe Ioana și Răzvan, dar ai pierdut chiar mărturiile exterioare ale existenței tale în Istorie: suvenirurile din copilărie, cărțile, tablourile. Ești un om scos complet din Istorie; fără trecut, deci fără identitate. Așa cum îmi spuneai odată că încercai să redevii închizându-te în camera secretă. Poți începe în orice clipă o viață nouă, de la început. Ai abolit Istoria, în realitatea căreia n-ai crezut niciodată. Narada, cât timp se afla sub vraja magiei lui Vișnu, credea în realitatea vieții lui de fermier căsătorit, cu turme, nevastă și copii — de aceea Vișnu i-a dat lecția pe care ai ascultat-o adineauri. Tu erai însă avertizat; propriile tale intuiții ți-au revelat de mult irealitatea Timpului istoric.

Ștefan își pleca
— Am fost nebun...

Biriș își aprin
și-o ascunse repe
privind în neștir
— Și nebun

începu Biriș. A
ta de a ieși din
regăsi beatitudi
Își dădus

— Am f

că mi se păr

să rămână în

decât existi

Continui s

sfânt; o v

mea era a

conducă

meu. Tu

că treb

mea, c

vietii

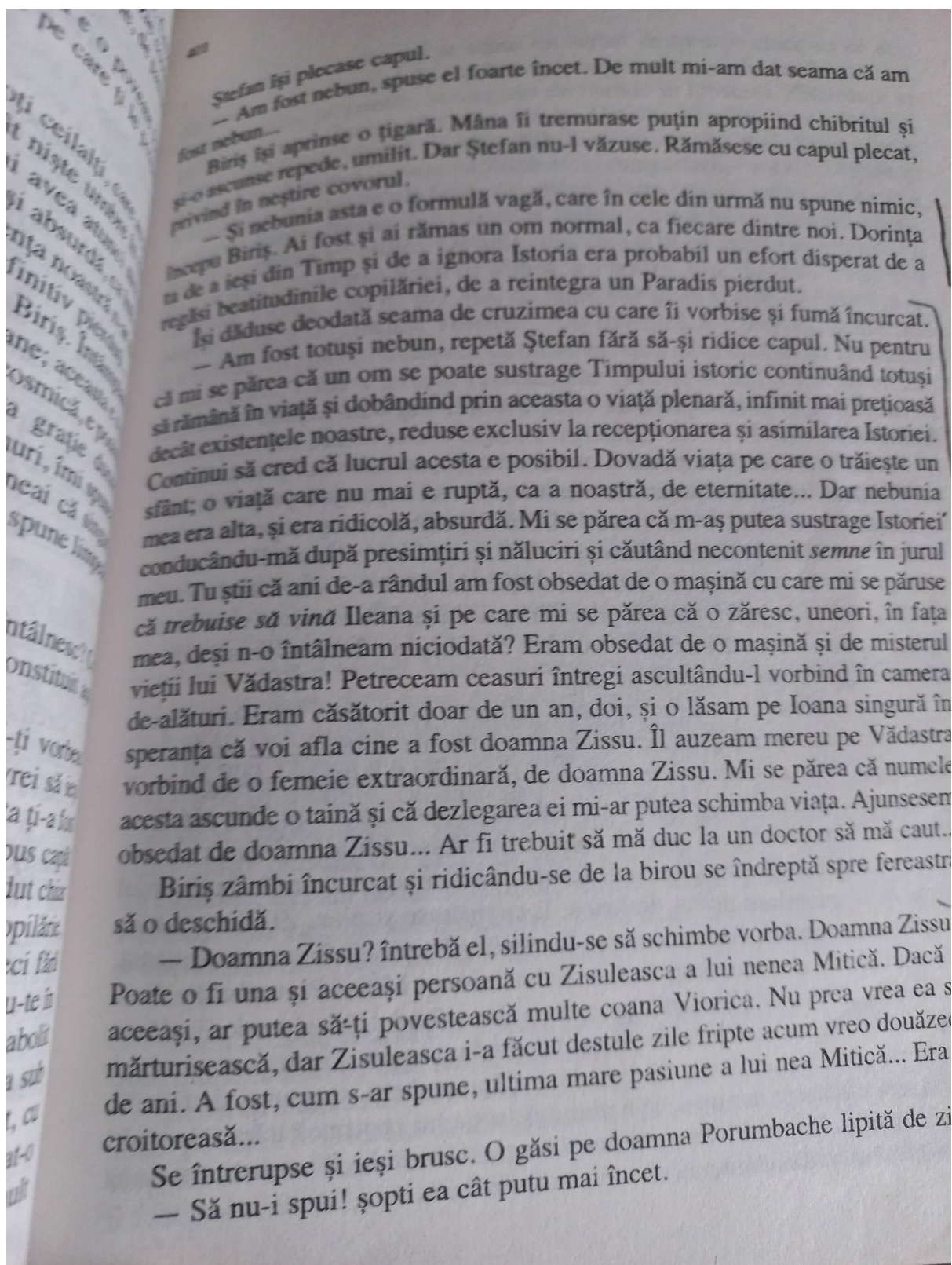
de-al

sper

vorl

ace

ob

Acțiunea acoperă 12 ani (perioada 1936-1948), desfășurată la București, Londra, Portugalia. Frescă istorică, roman politic, sentimental, mitic, intelectual, de moravuri. Acțiune complexă. Operă vastă (556 p. în ediția citată aici).

Ștefan Viziru, căutător de mituri, destin tragic. Lectura semnelor.

Eliade în *Memorii* despre „tema centrală” a romanului: „certitudinea personajului principal, Ștefan Viziru, că ritmurile cosmice și evenimentele istorice camuflează semnificații profunde, de ordin spiritual ; și, mai ales, speranța lui că dragostea poate constitui o ruptură de nivel, revelând o nouă dimensiune existențială ; cu alte cuvinte, experiența libertății absolute.” (în Fînaru, p. 218)

„De la necesitatea sustragerii din durată, prin „timpul concentrat” al călătoriilor și spectacolului teatral, autorul ajunge la transfigurarea metafizică a esenței ei – clipa – care proiectează ființa într-o stare de plenitudine „*nunc stans* (...) semnifică eternitatea (...) ; am avut deodată experiența *duratei* vieții mele (...) M-am trezit pe neașteptate (...) extraordinar de bogat și plin ; *dilatată* – adunând în mine, concomitent, și „timpul” indian, portughez, parizian și amintirile copilăriei și tinereții mele bucureștene. Ca și cum aș fi cucerit o nouă dimensiune în profunzime. Eram mai „gros”, mai „rotund”” (*Jurnal*, 246-386, în Fînaru, p. 230)

Eliade în *Jurnal I* (p. 210, în Fînaru, p. 222): „De scris un lung articol, pe care l-aș putea intitula *De la nécessité du roman-roman*. De arătat dimensiunea autonomă, glorioasă și ireductibilă a *narațiunii*, formulă readaptată a conștiinței moderne a mitului și mitologiei. De arătat că omul modern, ca și omul societăților arhaice, nu poate exista fără mituri, recte fără „povestiri” exemplare.”

(*ibid*, p. 285, în Fînaru, p. 222-223) : „mitul este, înainte de toate, o narațiune (iar) funcția lui e să reveleze cum *ceva a luat ființă*. (...) În jargon critic-literar, asta înseamnă *roman-roman*.”

Fînaru (p. 223) : „*Noaptea de sânzienne* înseamnă pentru autor „mai mult decât o carte (...) : o piatră de hotar între trecut și viitor.” (*Memorii*, II, p. 144) ; e cel mai bun lucru pe care l-am scris până azi” (*Jurnal*, I, p. 283). De aceea, el speră că: „Dacă îmi va fi dat să fiu cunoscut, într-o zi, ca romancier aici, în Occident, este mult mai firesc să fiu descoperit prin opera mea de maturitate, adică *Noaptea de sânzienne*. Numai o asemenea carte (...) va reuși să salveze, i.e. să dezvăluie semnificațiile tuturor experiențelor românrști (sic!) care au precedat-o” (*ibid*, p. 209).

Receptare nemulțumitoare. Motive invocate de autor: număr mare de personaje, nume greu de reținut, text prea vast, lizibilitate, devenită inconvenient pentru critica literară îndrăgostită de experimente formale. „un „roman-roman” – cum e *Noaptea de sânzienne* – (...) pare un anacronism. Ceea ce convine (criticii) – deși poate nu place totdeauna – sunt romane ca *Finnigan's Wake*, *The Sound and the Fury* sau *Molloy*. Asemenea texte dificile, esoterice, au și meritul că flatează perspicacitatea celor care le comentează și le dezleagă misterele (în Fînaru, p. 223).

Bibliografie

Mircea Eliade, *Noaptea de sânzienne* (1955), Postfață de Eugen Simion, Univers enciclopedic, 1999.

Sabina Fînaru, *Eliade prin Eliade*, ed. a 3-a, Univers, București, 2006 (cap. 9, „*Noaptea de sânzienne*. Romanul-roman”).

Emil Cioran, *Manual de descompunere; Mon pays*

Bibliografie

Cioran, *Tratat de descompunere (Précis de décomposition, 1949)*, traducere din franceză de Irina Mavrodin, Humanitas, 1996.

CIORAN

Tratat de descompunere

Traducere din franceză de
IRINA MAVRODIN

iblioteca USV

026624

HUMANITAS
BUCURESTI

BIBLIOTECA

124 920

GENEALOGIA FANATISMULUI

În sine, orice idee este neutră, sau ar trebui să fie; dar omul o însuflețește, proiectându-și în ea flacăra și nebunia; impură, preschimbată în credință, ea se inserează în timp, capătă chip de eveniment: are loc astfel trecerea de la logică la epilepsie... Așa se nasc ideologiile, doctrinele, și farsele însîngerate.

Idolatri din instinct, convertim în absolut obiectele viselor și intereselor noastre. Istoria nu este decît o defilare de false Absoluturi, o succesiune de temple înălțate unor pretexte, o înjosire a spiritului în fața Improbabilului. Chiar cînd se îndepărtează de religie, omul îi rămîne aservit; străduindu-se din răspuțeri să făurească simulacre de zei, el îi adoptă apoi cu febrilitate: nevoia lui de ficțiune, de mitologie triumfă împotriva evidenței și a ridicolului. Puterea sa de a adora este răspunzătoare de toate crimele sale: cel care iubește peste măsură un zeu îi constrînge și pe ceilalți să-l iubească, și îi extermină dacă refuză. Orice intoleranță, orice intransigență ideologică sau prozelitism dezvăluie fondul bestial al entuziasmului. Cînd omul își pierde *facultatea de a fi indiferent*, el devine un asasin virtual; iar dacă își transformă ideea în zeu, consecințele sînt incalculabile. Nu ucidem decît în numele unui zeu sau al simulacrelor sale: excesele suscitade de zeița Rațiune, de ideea de națiune, de

clasă sau de rasă se înrudesesc cu cele ale Inchiziției sau ale Reformei. Epocile de fervoare sînt pline de fapte sîngeroase: sfînta Tereza nu putea fi decît contemporană cu autodafeurile, iar Luther cu masacrarea țaranilor. În crizele mistice, gemetele victimelor sînt paralele cu gemetele extazului... Spînzurători, temnițe, ocne nu prosperă decît la umbra unei credințe — a nevoii de a crede care a infestat pentru totdeauna spiritul. Diavolul pare cu totul șters pe lîngă cel care *dispune* de un adevăr, de adevărul *lui*. Sîntem nedrepti față de oameni ca Nero, ca Tiberiu: ei nu au inventat conceptul de *eretic*; nu au fost decît niște visători degenerați care se desfătau privind masacrele. Adevărații criminali sînt cei care stabilesc o ortodoxie în planul religios sau politic, cei care disting între credincios și schismatic.

Cînd refuzi să admiți că ideile pot fi schimbate între ele, sîngele curge... Sub hotărîrile ferme se înalță un pumnal; ochii înflăcărați prevestesc crima. Niciodată spiritul șovăitor, atins de hamletism, nu a fost primejdios: principiul răului rezidă în tensiunea voinței, în inaptitudinea pentru pacea desăvîrșită, în megalomania prometeiană a unei rase îmbuibate de ideal care explodează sub presiunea convingerilor și care, pentru că a batjocorit îndoiala și lenea — vicii mai nobile decît toate virtuțile sale —, a apucat-o pe calea pierzării, a istoriei, amestec indecent de banalitate și apocalips... Certitudinile sînt aici nenumărate: înlăturați-le, înlăturați mai ales consecințele lor: veți reconstitui astfel paradisul. Ce altceva este Căderea, decît urmărirea unui adevăr și siguranța de a-l fi găsit, pasiunea

pentru o dogmă, statornicirea într-o dogmă? De aici rezultă fanatismul — tară capitală, care îi dă omului gustul eficacității, al profetiei, al terorii — lepră lirică prin care molipsește sufletele, le supune, le sfărîmă sau le exaltă... Nu i se sustrag decît scepticii (sau leneșii și esteții), pentru că ei nu *propun* nimic, pentru că — adevărați binefăcători ai umanității — ei îi nimicesc prejudecățile și-i analizează delirul. Mă simt mai în siguranță lîngă un Pyrrhon decît lîngă un sfînt Paul, pentru bunul motiv că o înțelepciune ce rostește cuvinte de duh este mai blîndă decît o sfințenie dezlănțuită. Într-un spirit arzător regăsești un animal de pradă deghizat; niciodată nu te poți feri îndeajuns de ghearele unui profet... Depărtați-vă de el cînd înalță vocea, chiar în numele cerului, al cetății sau al altor pretexte: satir al singurătății voastre, el nu vă iartă că trăiți *dincoace* de adevărurile și mîniile sale; isteria sa, bunul său, el vrea să vi-l împărtășească, să vi-l impună și să vă desfigureze. O ființă posedată de o convingere și care nu caută să o comunice celorlalți e un fenomen străin pămîntului, unde obsesia mîntuirii face viața de nerespirat. Priviți în jurul vostru: pretutindeni — larve care predică; fiecare instituție este purtătoarea unei misiuni; primăriile își au absolutul lor, ca și templele; administrația, cu regulamentele sale — o metafizică pentru maimuțe... Toți se străduiesc să îmbunătățească viața tuturor: chiar cerșetorii, chiar bolnavii incurabili aspiră la aceasta: trotuarele lumii și spitalele sînt pline de reformatori. Dorința de a deveni un izvor de *evenimente* acționează asupra fiecăruia ca o dezordine mentală sau ca un blestem voit.

Societatea — un infern de mîntuitori! Diogene, cu lampa sa, căuta un *indiferent*...

Îmi este de ajuns să aud pe cineva vorbind sincer despre ideal, viitor, filozofie, să-l aud spunînd „noi” cu o inflexiune sigură a vocii, invocîndu-i pe „ceilalți” și socotindu-se interpretul lor — ca să-l consider dușmanul meu. Văd în el un tiran ratat, un călău aproximativ, la fel de vrednic de ură ca și tiranii, ca și călăii de mare clasă. Fiindcă orice credință exercită o formă de teroare, cu atît mai înspăimîntătoare cît agenții ei sînt cei „puri”. Nu avem încredere în vicleni, în șmecheri, în farsori; totuși lor nu le putem imputa nici una din marile convulsii ale istoriei; necrezînd în nimic, ei nu-ți scotocesc prin inimă sau prin gîndurile cele mai ascunse; te lasă pradă nepăsării, deznădejzii sau inutilității tale; omenirea le datorează cele cîteva clipe de prosperitate pe care le-a cunoscut: ei sînt cei care salvează popoarele chinuite de fanatici și nimicite de „idealiști”. Lipsiți de orice doctrină, nu au decît capricii și interese, vicii tolerante, de nenumărate ori mai suportabile decît ravagiile pricinuite de despotismul cu principii; căci toate relele vieții vin dintr-o „concepție de viață”. Un om politic desăvîrșit ar trebui să-i aprofundeze pe vechii sofști și să ia lecții de canto; — și de corupție...

Fanaticul, în schimb, este incoruptibil: dacă, pentru o idee, ucide, el poate la fel de bine să se lase ucis pentru ea; în amîndouă cazurile, tiran sau martir, este un monstru. Nu există ființe mai primejdioase decît cele care au suferit pentru o credință: marii persecutori se recrutează printre martirii cărora nu li s-a tăiat capul. Suferința nu numai că nu micșorează

pofta de putere, dar o așită; de aceea spiritul se simte mai la largul său în preajma unui fanfaron decât în cea a unui martir; și nimic nu-i repugnă mai mult decât spectacolul în care se moare pentru o idee... Sătul de sublim și de măcel, el visează la un plictis provincial la scară universală, la o Istorie atât de stagnantă, încît îndoiala s-ar desena ca un eveniment, și speranța ca o calamitate...

ANTIPROFETUL

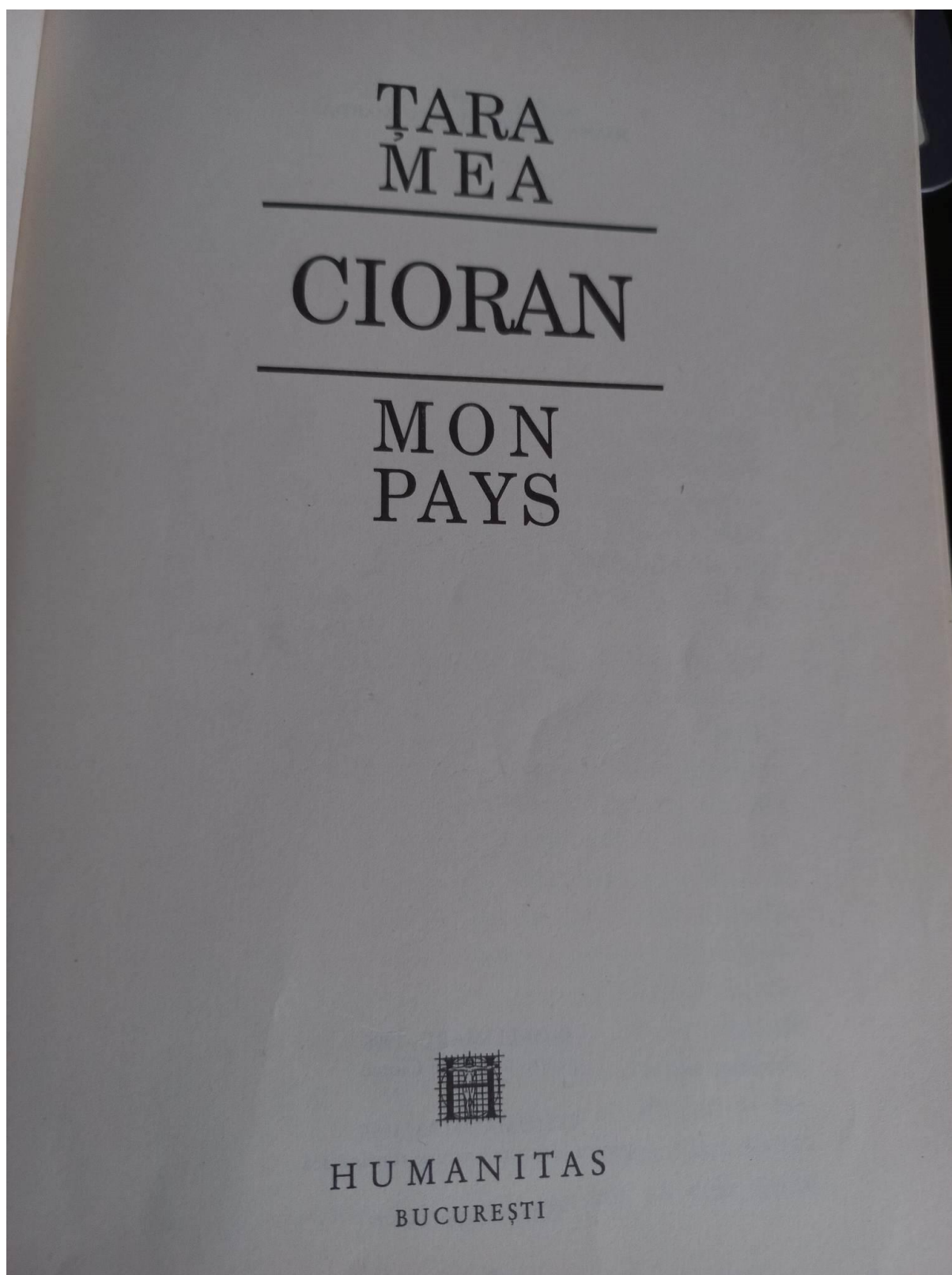
În orice om dormitează un profet, și cînd acesta se trezește, în lume răul mai crește puțin...

Nebunia de a predica este atât de înrădăcinată în noi, încît ea țîșnește din adîncimi necunoscute instinctului de conservare. Fiecare își așteaptă clipa, pentru a propune ceva: orice. Avem o voce: asta ajunge. Plătim scump faptul de a nu fi nici surzi și nici muți...

De la gunoieri la snobi, toți își cheltuiesc generozitatea criminală, toți împart rețete de fericire, toți vor să călăuzească pașii tuturor: viața în comun devine de neîndurat, iar viața cu sine însuși — și mai intolerabilă: cînd nu intervii în treburile altora, ești atît de neliniștit în privința alor tale, încît îți convertești „eul” în religie, sau, apostol de-a-ndoaselea, îl negi: sîntem victimele jocului universal...

Bogăția soluțiilor ce se propun aspectelor existenței nu este egalată decât de nimicnicia lor. Istoria: manufactură de idealuri..., mitologie lunatică, fre-

Cioran, *Țara mea/Mon pays* (text scris în franceză, prin anii 1950, probabil), Humanitas, 1996.

Sînt un specialist al obsesiilor. Nimeni nu le-a trăit așa cum le-am trăit eu. Știu prea bine ce poate să facă o idee din noi, pînă unde ne poate duce, cum ne poate tîrî și răpune, știu primejdiile nebuniei la care ea ne poate împinge, intoleranța și idolatria care stau la pîndă în ea, impudoarea sublimă la care vrînd-nevrînd ne supune... Știu deopotrivă că obsesia este fondul unei pasiuni, sursa care o hrănește și o susține, secretul care o face să dăinuie.

Eram departe de-a fi împlinit treizeci de ani, cînd s-a întîmplat să fac o pasiune pentru țara mea; o pasiune disperată, agresivă, din care nu exista scăpare și care m-a hărțuit ani de-a rîndul. Țara mea! Voiam cu orice preț să mă agăț de ea — și nu aveam de ce să mă agăț. Nu-i puteam găsi nici o realitate, nici prin prezentul și nici prin trecutul ei. Plin de furie, îi atribuiam un viitor, i-l născoceam, îl

înfrumusețam, fără să cred o clipă în el. Am sfârșit prin a-l ataca, acest viitor, prin a-l urî: am scuipat pe utopia mea. Ura mea iubitoare și delirantă era așa-zicînd lipsită de obiect; țara mea se transforma în pulbere întîlnindu-mi privirea. O voiam puternică, fără de măsură, nebună, asemeni unei forțe malefice, unei fatalități ce ar fi făcut să tremure lumea, și ea era mică, modestă, lipsită de attributele care alcătuiesc un destin. Cînd mă aplecam asupra trecutului ei, nu descopeream decît servitute, resemnare și umilință, iar cînd mă întorceam către prezent, mă întîmpinau aceleași defecte, unele deformate, altele rămase intacte. O cercetam fără cruțare și cu o asemenea frenezie de a descoperi în ea *altceva*, încît frenezia aceasta mă făcea nefericit, atît era de *clarvăzătoare*. Am ajuns atunci să înțeleg că țara mea nu *rezistă* în fața orgoliului meu, că oricum, confruntată cu exigențele mele, ea se dovedea neînsemnată. Oare nu atunci am ajuns să scriu că aș fi vrut să se întîlnească în ea „destinul Franței și populația Chinei“ ? Ce nebunie ! Dar o nebunie care mă făcea să sufăr, un delir defel gratuit, de vreme ce sănătatea mea se resimțea de pe urma lui.

În loc să-mi îndrept gândurile spre o aparență mai consistentă, m-am atașat de țara mea, presimțind că ea urma să-mi ofere pretextul unor chinuri nesfârșite și că, atîta vreme cît aveam să visez la ea, voi avea la dispoziție un nesecat izvor de suferință. Găsisem și aveam la îndemînă un infern inepuizabil, în care orgoliul meu putea să ajungă la exasperare *pe socoteala mea*. Iar iubirea aceasta devenea o pedeapsă pe care o reclamam împotriva mea și un donchiotism feroce. Discutam la nesfârșit despre soarta unei țări fără de soartă: am devenit, în sensul propriu al cuvîntului, un profet în pustiu. De altfel nu eram singurul care divaga, nici singurul care suferea. Mai existau și alții care aveau un *viitor* în vedere, viitor în care ei credeau, cu toate că uneori ajungeau să se îndoiască de legitimitatea speranței lor. Eram o adunătură de disperați în inima Balcanilor. Și eram sortiți eșecului; iar eșecul nostru ne e singura scuză.

Că țara noastră nu *exista* era pentru noi o certitudine; știam că ea nu avea realitate decît pentru disperarea noastră.

Pe atunci s-a născut un soi de mișcare, care voia să reformeze totul, *pînă și trecutul*.

într-o formă *ideală*, perfectă, că destinul lor era tocmai de a da acestui eșec intensitatea și ținuta pe care el nu le avea. În fond, făcusem o pasiune pentru un dublu eșec. Aveam totuși nevoie de un dram de convulsie. Mișcarea aceasta mi-l dădea. Cel care între douăzeci și treizeci de ani nu subscrie la fanatism, la furie și la demență este un imbecil. Nu ești *liberal* decât din oboseală, democrat, din rațiune. Nenorocirea este rezervată tinerilor. Ei sînt aceia care promovează doctrinele intoleranței și le pun în practică; ei sînt aceia care au nevoie de sînge, de țipete, de tumult și de barbarie. Pe vremea cînd eram tînr, întreaga Europă credea în tineret, întreaga Europă îl împingea în politică, în probleme de stat. Adăugați la asta că tînrul e teoretician, semi-filozof și că are nevoie cu orice preț de un „ideal” smintit. El nu se mulțumește cu o filozofie modestă: este fanatic, contează pe nebunie și așteaptă de la ea totul.

Noi, tinerii țării mele, trăiam din Nebunie. Ea era pîinea noastră cea de toate zilele. Așezați într-un colț al Europei, disprețuiți sau ignorați de întreaga lume, voiam să facem să se vorbească despre noi. Pentru a reuși, unii

se foloseau de revolver, alții debitau cele mai mari absurdități, teoriile cele mai bizare. Văiam să țîșnim la suprafața istoriei: veneram scandalul, singurul mijloc, credeam, pentru a răzbuna absurditatea condiției noastre, sub-istoria noastră, trecutul nostru inexistent și umilința prezentului. „A face istorie” era cuvîntul care ne revenea fără încetare pe buze: era cuvîntul nostru de ordine. Ne improvizam destinul, eram în revoltă deschisă împotriva neantului nostru. Și nu ne era teamă de ridicol. Căci cunoașterea noastră era insuficientă, iar experiența, iluzorie; însă în tot ce a urmat decepția noastră avea să fie trainică, de neclintit. Ea a sfîrșit prin a deveni legea noastră... Am recăzut la nivelul țării noastre.

...În ce mă privește, aveam să pierd pînă și gustul de-a mă juca de-a frenezia, de-a convulsia, de-a nebunia. Extravaganțele mele de ordinioară îmi păreau de neconceput; nu puteam nici măcar să-mi imaginez propriul trecut. Și cînd îmi întorc privirea înapoi, el pare să-mi amintească anii *altcuiva*. Este un altul cel pe care îl reneg, tot ce înseamnă „eu” este acum aiurea, la o mie de leghe de cel care am fost.

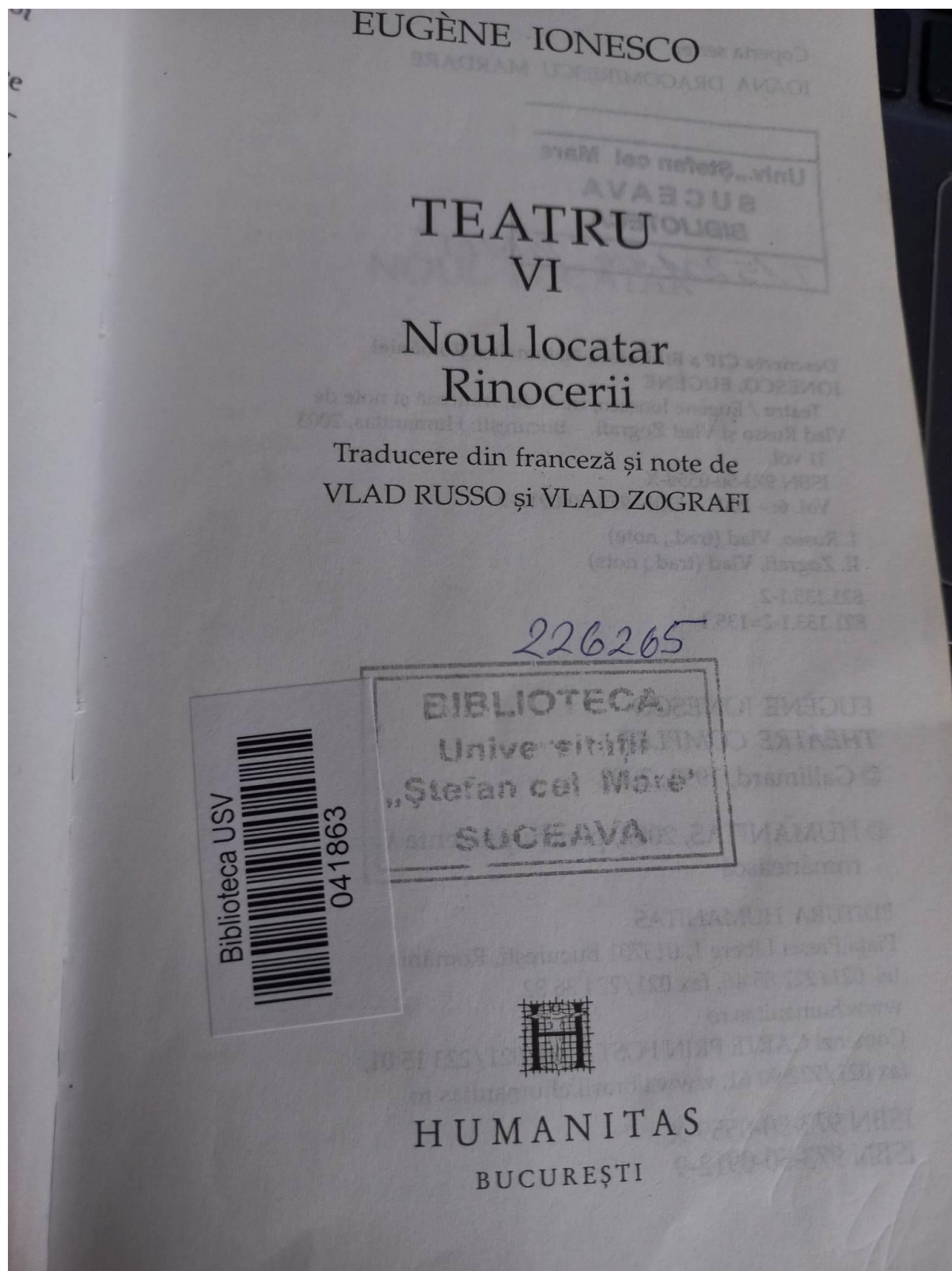
eram recunoscător țării mele pentru că îmi dădea un prilej de chin atît de formidabil. O iubeam pentru că nu putea răspunde așteptărilor mele. Era un ceas bun: credeam în presigiul pasiunilor nefericite. Îmi plăcea nespuns să fiu pus la încercare: și încercarea supremă îmi părea tocmai faptul de a mă fi născut în țara mea. Însă adevărul este că în vremea aceea aveam o nevoie neostoită de nebunie, de nebunie îngemănată cu acțiunea. Simțeam nevoia să distrug. Îmi petreceam zilele prefirînd în minte imagini ale nimicirii totale. Pe cine să distrugi? Nu uram pe nimeni anume. În țara mea nu existau decît două categorii de oameni: cei sărmani, din care era alcătuită mai toată țara, și cîțiva șarlatani, cîțiva paraziți care exploatau mizeria celor dintîi. A-i distruge pe aceștia mi se părea prea lesne: era o sarcină la îndemînă, prea la îndemînă. Ea nu corespundea ambițiilor mele. Ar fi însemnat să mă angajez într-o ispravă fără anvergură, să mă risipesc în evidență, să răspund unei exigențe generale. Ura mea în căutare de obiect a crezut deodată a fi găsit unul: cimitirele... Îmbătat de furie împotriva strămoșilor mei, nu știam cum să-i ucid încă o dată,

definitiv. Le uram mutismul, ineficacitatea și toate secolele pe care le umpluseră cu abdicările lor. Ideea pe care o aveam era că morimintele, cu osemintele lor cu tot, trebuiau aruncate în aer; trebuia profanată liniștea morților, trebuia să ne răzbunăm pe ei, să le batjocorim înfrîngerile, să facem praf și pulbere acel „odinioară” al nostru, neantul nostru dintotdeauna... Ideea mea, nu mai e cazul s-o spun, nu a declanșat nici o cruciadă. O vreme, ea m-a satisfăcut. Apoi m-a apucat lehamitea să urăsc în van și m-am lăsat cuprins de o ură mai vastă în care intra toată lumea, care se întindea de la disprețul resimțit față de vecin pînă la o anarhie cosmică. E limpede că aveam nevoie de nebunie cum au alții nevoie de înțelepciune sau de bani. Ideea că un lucru există sau ar fi putut să existe fără să-i pese de voința mea de distrugere îmi provoca crize de furie, mă făcea să tremur nopți în șir. Atunci am înțeles de ce răutatea omului o depășește cu mult pe cea a animalului: pentru că a noastră, neputînd să treacă de îndată la act și să se domolească, ajunge să se acumuleze, să se intensifice, să crească și să ne cîrșească. Obligată să aștepte, ea cîștigă în

Ionesco, *Rinocerii*

Bibliografie

Eugène Ionesco, *Teatru VI, Noul locatar, Rinocerii*, traducere din franceză și note de Vlad Russo și Vlad Zografi, Humanitas, 2002.

a bărbatului. Și a femeii. Nu se poate compara cu elanul, energia formidabilă pe care o degajă toate ființele astea care ne-nconjoară.

BÉRENGER: Energie? Vrei energie? Poftim energie! Îi trage o palmă.

DAISY: Oh, n-aș fi crezut niciodată...

Daisy se prăbușește în fotoliu.

BÉRENGER: Vai, iartă-mă, iubita mea, iartă-mă! (*Vrea s-o sărute, îl respinge.*) Iartă-mă, iubita mea. N-am vrut. Nu știu ce m-a apucat, cum de mi-am ieșit din fire!

DAISY: Fiindcă nu mai ai argumente; e simplu.

BÉRENGER: Vai! În câteva minute am trăit un sfert de veac de căsnicie.

DAISY: Și mie mi-e milă de tine, te-nțeleg.

BÉRENGER, *în timp ce Daisy plînge*: Ei bine, e clar, nu mai am argumente. Tu crezi că ei sînt mai puternici decît mine, mai puternici decît noi doi, poate.

DAISY: Cu siguranță.

BÉRENGER: Ei bine, împotriva a tot și a toate, îți jur că n-am să abdic, eu n-am să abdic.

DAISY, *se ridică, se îndreaptă spre Bérenger, se încolăcește de gîtul lui*: Bietul de tine, am să rezist lângă tine pînă la capăt.

BÉRENGER: Ai să poți?

DAISY: Am să mă țin de cuvînt. Ai încredere. (*Zgomotele rinocerilor devin melodioase.*) Cîntă, îi auzi?

BÉRENGER: Nu cîntă, sînt mugete.

DAISY: Ce-i asta.

BÉRENGER: Sînt mugete, îți spun eu.

DAISY: Ești nebun, cîntă.

BÉRENGER: Înseamnă că n-ai ureche muzicală!

DAISY: Tu nu te pricepi deloc la muzică, bietul de tine, și-apoi, uită-te la ei, se joacă, dansează.

BÉRENGER: Asta numești tu dans?

DAISY: E felul lor de-a dansa. Sînt frumoși.

BÉRENGER: Sînt sinistri!

DAISY: Nu vreau s-aud nimic rău despre ei. Mă doare.

BÉRENGER: Iartă-mă. Doar n-o să ne certăm acum din cauza lor.

DAISY: Sînt zei.

BÉRENGER: Exagerezi, Daisy, uită-te bine la ei.

DAISY: Nu fi gelos, iubitele. Și pe mine, iartă-mă.

Se îndreaptă iar spre Bérenger, vrea să-l ia în brațe. De data asta, Bérenger este cel care o respinge.

BÉRENGER: Văd că părerile noastre sînt diametral opuse. Mai bine să nu mai discutăm.

DAISY: Hai, nu fi meschin.

BÉRENGER: Nu fi proastă.

DAISY, către Bérenger, care îi întoarce spatele. El se privește fix în oglindă: Nu mai putem trăi împreună.

În timp ce Bérenger continuă să se privească în oglindă, ea se îndreaptă încet spre ușă spunînd: „Nu știe să se poarte, nu știe deloc să se poarte.” Iese, se vede cum coboară încet treptele.

BÉRENGER, privindu-se mai departe în oglindă: Totuși, să fii om nu-i chiar așa dezgustător. Și eu nici nu sînt dintre cei mai frumoși! Crede-mă, Daisy!

(*Se întoarce.*) Daisy! Daisy! Unde ești, Daisy? N-ai să faci una ca asta! (*Se repede spre ușă.*) Daisy! (*Ajuns pe palier, se apleacă peste balustradă.*) Daisy! vino înapoi! întoarce-te, scumpa mea singur! Mi-ai promis! Daisy! Daisy! (*Renunță s-o mai strige, face un gest disperat și se întoarce în camera lui.*) Nu se putea altfel. Nu ne mai înțelegeam. O căsnicie destrămată. Nu mai putea dura. Dar n-ar fi trebuit să mă părăsească fără să-mi spună o vorbă. (*Se uită peste tot.*) Nu mi-a lăsat nici măcar un rînd. Nu se face. Am rămas absolut singur. (*Se duce să închidă ușa cu cheia, atent, dar furios.*) N-o să-mi veniți voi de hac. (*Închide cu grijă ferestrele.*) Nu-mi veniți voi mie de hac. (*Se adresează tuturor capetelor de rinoceri.*) N-am să vă urmez, nu vă înțeleg! Eu rămîn ce sînt. Sînt o ființă umană. O ființă umană. (*Se duce să se așeze în fotoliu.*) E insuportabil. Eu sînt de vină că a plecat. Eram totul pentru ea. Ce se va întîmpla cu ea? Am încă un suflet pe conștiință. Îmi închipui tot ce-i mai rău, tot ce-i mai rău e cu putință. Biată copilă, părăsită în universul ăsta de monștri! Nimeni nu mă poate ajuta s-o regăsesc, nimeni, pentru că nu mai e nimeni. (*Noi mugete, tropăieli violente, nori de praf.*) Nu vreau să-i mai aud. Îmi pun vată în urechi. (*Își pune vată în urechi și vorbește cu sine, în fața oglinzii.*) Nu-i altă soluție decît să-i conving, să-i conving să ce? Transformările or fi reversibile? Sînt oare reversibile? Ar fi o muncă de Hercule, peste puterile mele. Ca să-i conving, mai întîi ar tre-

bui să le vorbesc. Ca să le vorbesc, trebuie să le-nvăţ limba. Sau s-o-nveţe ei pe-a mea? Dar ce limbă vorbesc eu? Care-i limba mea? O fi franceză asta? Franceză să fie? Dar ce e franceza? Pot să-i zic franceză, dacă vreau, nimeni nu mă poate contrazice, sînt singurul care-o vorbesc. Ce spun? Înţeleg eu oare ce spun, înţeleg ce spun? (*Se duce în mijlocul camerei.*) Şi dacă e aşa cum mi-a zis Daisy? Dacă ei au dreptate? (*Se întoarce spre oglindă.*) Omul nu e urît, omul nu e urît! (*Se priveşte trecîndu-şi mîna peste chip.*) Ce lucru ciudat! Cu ce semăn oare? Cu ce? (*Se repede spre dulap, scoate din el fotografii pe care le priveşte.*) Fotografii! Cine sînt toţi ăştia? Papillon sau poate Daisy? Şi ăsta, o fi Botard, sau Dudard, sau Jean? Sau poate că sînt eu! (*Se repede din nou spre dulap din care scoate două sau trei tablouri.*) Da, mă recunosc, eu sînt, eu sînt! (*Se duce să agăţe tablourile pe peretele din fund, alături de capetele rinocerilor.*) Eu sînt, eu sînt. (*În timp ce agăţă tablourile, îşi dă seama că ele reprezintă un bătrîn, o femeie grasă, un alt bărbat. Urîtenia acestor portrete contrastează cu capetele rinocerilor, care au devenit foarte frumoase. Béranger se îndepărtează ca să contemple tablourile.*) Nu sînt frumos, nu sînt frumos. (*Scoate tablourile, le aruncă pe jos cu furie, se duce la oglindă.*) Frumoşi sînt ei. M-am înşelat! Ah, ce-aş mai vrea să fiu ca ei. Păcat că n-am corn! Ce urîţă e o frunte plată. Mi-ar trebui un corn sau două ca să-mi mai învioreze faţa asta pleoştită. Poate că se va-ntîmpla şi asta, şi atunci n-o să-mi mai fie ruşine, am să-i pot

regăsi pe toți. Numai că nu crește! (*Își privește
palmele.*) Am palmele umede. Vor deveni oare
aspre? (*Își scoate haina, își desface nasturii de la
cămașă, își privește pieptul în oglindă.*) Am pie-
lea fleșcăită. Ah, trupul ăsta alb și păros! Ce-aș
mai vrea să am o piele tare și culoarea asta su-
perbă, verde închis, o goliciune decentă, fără
pic de păr, ca a lor! (*Ascultă mugetele.*) Cîntece-
le lor sînt frumoase, puțin aspre, și totuși fru-
moase! Dac-aș putea face ca ei. (*Încearcă să-i imi-
te.*) Ahh! Ahh! Brr! Nu, nu reușesc! Să-ncerc
încă o dată, mai tare! Ahh! Ahh! Brr! nu, nu,
nu merge, e slab și fără vlagă! Nu pot să scot
mugete. Nu fac decît să urlu. Ahh! Ahh! Brr! Ur-
letele nu sînt mugete! Eu sînt de vină, trebuia
să-i urmez la timp. Acum e prea tîrziu! Vai, sînt
un monstru, un monstru. Vai, n-am să devin
niciodată rinocer, niciodată, niciodată! Nu mai
pot să mă schimb. Aș vrea, tare aș vrea, dar nu
pot. Nu mai pot să mă privesc. Mi-e prea ru-
șine! (*Întoarce spatele oglinzii.*) Ce urît sînt! Bles-
temat cel care vrea să-și păstreze originalitatea!
(*Tresare brusc.*) Ei bine, asta e! Am să mă apăr îm-
potriva tuturor! Unde mi-e pușca? pușca mea!
(*Se întoarce către peretele din fund, pe care se află
capetele rinocerilor, strigînd:*) Am să mă apăr îm-
potriva tuturor, împotriva tuturor! Sînt ultimul
om și am să rămîn om pînă la capăt! Nu mă
predau!

CORTINA